

پیشه‌کی

ههستی بیستن به به‌کێک له گرنگترین ئەندامه‌کانی جهسته دادنه‌ریت، له‌رووی گرنگیه‌وه ئەم ههسته گرنگی تاییهتی خۆی ههیه چونکه ئەم ههسته نامرزی په‌یوه‌ندی نیوان مرقابه‌کانه وه‌روه‌ها، سه‌رچاوه‌ی زمانگرتنه که زمانیش بنه‌مایی هه‌موو په‌یوه‌ندیه‌ک و تێگه‌یشتنه‌ک په‌یه‌ر کارلێک کردنه‌کی نیوان گروپه‌کان و، له‌ده‌ست دانی ئەم ههسته ده‌بیته هۆی ده‌رکه‌وتنی چه‌ندین شوینه‌واری ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی له‌که‌سیتی خاوه‌ن نابیه‌ستا، هه‌موو تاکێک و به‌تاییه‌تی مندالی کاتیک تیکه‌ل به چه‌ندین دامه‌زراوه و گروپی جیاوازی وه‌ک هاوڕیانی قوتابخانه‌ ده‌بیت، ئەو تیکه‌ل‌بوونه‌ ده‌بیته به‌هۆی هه‌سته‌مه‌رکه‌کانه‌وه له سه‌ر‌ه‌تادا دروست ده‌بیت و، وه‌لام ده‌درتیه‌وه و اتا، رایه‌له‌ی ئەو کارلێک و په‌یوه‌ندی به‌هۆی هه‌سته‌مه‌رکه‌کانی هه‌یه که به‌تاییه‌تی بیستن که ده‌توانیت فیزی و ده‌رگرتنی ئەزمون و زانیاری و شارمه‌زای له‌ نامازه‌کان و زاراوه‌کان ببیت، پاشان هه‌ر له‌ریگایه‌وه ئاراسته‌ ده‌کریت بۆ ده‌رخستنی توانا و بو‌نیاد نانی که‌سیتی خۆی له‌ رووی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه له‌ ناو گروپه‌ به‌ر‌فر‌اوه‌کاندا. هه‌ر‌بۆیه ده‌توانین بلێین نه‌جونی توانای بیستن ده‌بیته هۆی کاریگه‌ری له‌سه‌ر که‌سیتی و کارلێکی مندال.

به‌شی یه‌که‌م**ره‌گه‌زه‌سه‌ر که‌سیتی تو‌یژینه‌وه :****۱- کیشه‌ی تو‌یژینه‌وه :**

په‌یوه‌ندیه‌کان په‌یوه‌ستن به‌فیربون و زمان له‌هه‌مویان گرنگر توانای بیستنی مرقه‌وه، که له‌ریگایه‌وه زۆرتین کارامه‌یی و زانیاری و به‌رگرت، پاش ببیته رایه‌له‌ی ده‌رخستنی توانا و گونجاندن و بو‌نیاد نانی کارلێکی کۆمه‌لایه‌تی له‌گه‌ل ده‌روو به‌ریدا، بیستن یه‌کێکه له‌ گرنگترین ئۆرگانه‌کانی مرقه‌ که، ده‌بیته فاکته‌ری سه‌رکه‌یی بۆ ناسین و ده‌ر‌به‌ریه‌کان و چه‌ونیتی لاسایکرده‌وه و فیربونی قسه‌کردن، رۆل بینین له‌ گۆمه‌لگادا، هه‌ر‌بۆیه تو‌یژمه به‌گرنگی ده‌زانیته که تو‌یژینه‌وه یه‌که ئه‌نجام بدات بۆ که‌سانی خاوه‌ن پیداو‌بستی تاییه‌ت و به‌تاییه‌تی گرتنی نابیه‌ستان له‌نیو کۆمه‌لگای کوریدا، به‌خاته‌روو، بۆ گه‌شتن به‌ وه‌لامی ئەم مه‌هسته یه‌ک په‌رسیاری سه‌رکه‌ی ده‌خاته‌روو که بریتیه له، ئایا گرتنی نابیه‌ستان چ کاریگه‌ریه‌کی له‌سه‌ر کارلێکه کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه که‌سانی نابیه‌ست هه‌یه له‌ نیو ژینگه‌ی قوتابخانه‌دا؟

۲ - گرنگی تو‌یژینه‌وه :

۱ گرنگی تو‌یژینه‌وه خۆی له‌ گرنگیدان به‌ تو‌یژی نابیه‌ستوه ده‌بینینه‌وه، چه‌ونیتی دروست کردنی هاوسه‌نگ کردنی تو‌یژه‌کان بۆ جیاوازی

۲ گرنگیه‌ چونکه ده‌بیت دامه‌زراوه په‌روه‌ده‌یه‌کان ژینگه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی گونجاو بن بۆ که‌سانی نابیه‌ست

۳ په‌یامێکه بۆ سه‌یکته‌ری په‌روه‌ده که چه‌ون که‌شیکه گونجاو وه‌ک مافی بۆ که‌سانی نابیه‌ست به‌ر‌مه‌سین

۴ ئەم تو‌یژینه‌وه گرنگی به‌که‌سانی خاوه‌ن پیداو‌بستی تاییه‌ت و نابیه‌ستان به‌تاییه‌تی ئه‌دات که وه‌ک مرقه‌تیک که مافی کۆمه‌لایه‌تی بوونی هه‌یه.

۳ - ئامانجی توژیینهوه:

ئامانجی توژیینهوه یهکیکه له گرنگترین ههنگاوکانی توژیینهوهی زانستی که توژیهر ئارهزوو دهکات بۆ وهرگرنتی وهلامی توژیینهوهکهی چهند ئامانجیک بخاته روو که لهوانه که بریتیه له :

۱ دهرخستنی ئهو گرقتانهی رووبهرووی کهسانی نابیست دهبنتهوه له رووی پهيوهندییه کومه لایهنتیهکانیهوه له نیو ژینگهی قوتابخانهدا.

۲ دهرخستنی تیروانینی خویندکاران بۆ کهسانی نابیست لهنیو قوتابخانهدا

۳ دهرخستنی توانای گونجاندنی کهسانی نابیست له رووی پهيوهندییهکانی به هاوریکانیهوه .

۴ - میتودی توژیینهوه:

ئهم توژیینهوهیهکه لهجووری وهسفییه و ئامانجی کوکردنهوهی داتاو زانیاریهپاشان و شیکردنهویان، که له کوتاییدا توانای گشتاندن بۆ دهرئهنجامةکان بکریت لهرووی زانستیهوه، بۆ ئهو مههستهش توژیهران پشتیان به میتودی وهسفی بهستوه، و بهکارهینانی نامزای راپرسی بهمههستی بهدهست گهیشتنی ئهنجایی ووردتر. لهریگهی قورمی راپرسی.

5. کومهلگه و نمونهی توژیینهوه:

کومهلگهی توژیینهوهکه: کومهلگهی توژیینهوهکه پیک دیت لهخویندکارانی نابیست له پاریزگای سلیمانیه.

نونهی توژیینهوهکه: نونهی توژیینهوهکهش بریتیه کوی خویندکاره نابیستهکانی نامادهی پشهیی زانستی کومپوتهر، که ژمارهیان ۹ خویندکاره له قوناغی یانزهی نامادهی.

6. راستی و جیگیری توژیینهوه: راستی قورمی توژیینهوه، ریگایهکه بۆ سهلماندنی گونجاوی برگهو تهوهرمکانی قورمی

نامادهکراو بۆ توژیینهوه، ئهوش لهریگهی ئهنجادمانی ههلسهنگاندنی زانستیهوه له لایهن چهند پسیوریکی زانستیهوه تاییهت له بوارهکهدا⁽¹⁾. پاش گهرانهوهی قورمهکان له لایهن ههلسهنگینهوانهوه که (۲۷) پرسیاری

لهخوگرنبوو، لهبهر روشنایی دهرئهنجایی رای پسیوران ئهو پرسیارانهی که ریژهی ریکهوتنیان تیدا گهیشه (94.7%)، ئهوش ئهنجاییکی بهرزه بۆ ئهم جوهره توژیینهوانه ههروهها جیگیری توژیینهوهکهش لهریگهی هاوریکی ناوخویی(الاتساق الداخلي) و پاش دهرهینانی پهيوهندی نیوان برگهکان لهگهڵ بهکتریدا، دهرکهوت که جیگیری وهلامی بهشداربووان بهریژهی(95.2%) دهرکهوت، که ئهوش ئاستیکی بهرزای بهدهست هاتوه.

۷- ناساندنی چهمهکان:

۱- پیناسهی کاریگهری: جوړیکه له کاربههوی کارلیکهوه بهشیهوهیکی چالاک پیاده دهکریت لهسهس کارتیگهر، یان باریکی دیاریکراوه لهو بارودوخانهی که گوران لهسروشت و ههلسوکوت و کهسایهتی تاک دهکات بهشیهوهیکی کاتی یان بهردوام ، له، ماوهی چهند کاتیکی دیاری کراودا بهشیهوهیکی باش یان خراب (عزن، ۱۹۹۶ : ۵۹) .

پیناسه‌ی ریکاری توژهران بۆ کاریگه‌ری : ئه‌و بواریه ده‌که‌وتیه سه‌ر که‌سیک و ، کاریگه‌ری خۆی دروست ده‌کات له‌سه‌ر ئه‌و که‌سیه‌ی به‌رامبه‌ری ، له‌ریگه‌ی کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی نیوانیان (به‌شیه‌ی پۆز تیتیف یان نیگیتیف).

۲- پیناسه‌ی بیستن: توانای مروّفه بۆ بیستن له‌ ریگه‌ی ئه‌ندامی گوچکه‌وه که وه‌ک به‌کیک له‌ گرنگرین پینج هه‌سته‌وه‌ر هه‌کانی مروّف.

پیناسه‌ی ریکاری توژهران بۆ بیستن : وانا ئه‌وه‌که‌سه‌نه‌ی به‌هۆی کاملی هه‌سته‌که‌نیه‌وه به‌تایبه‌ت هه‌ستی بیستنی ئاسانتر توانای کاریک و په‌یوه‌ندی کردنی ده‌بیت له‌ گه‌ل که‌سانی تر دا .

۳- کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی ره‌فتاریکی په‌یوه‌ندیدار ، له‌ نیوان تاکه‌کان یان گروپه‌کان له‌ دۆخه کۆمه‌لایه‌تییه جیاوازه‌کاندا ، که ده‌کریت ئه‌و کارلیکه کۆمه‌لایه‌تییه بیته هۆی دروست کردنی کاریگه‌ری له‌سه‌ر ده‌روون هه‌لچون و کردار هه‌کانی لایه‌نه‌کانی ئه‌و کارلیکه . (منیره ، ۲۰۰۷: ۶۹)

پیناسه‌ی ریکاری توژهران بۆ کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی : مه‌به‌ستی توژهران له‌ کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی له‌ توژینه‌وه‌که‌دا ، کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی که‌سانی خاوه‌ن پیداوایه‌تی تاییه‌ت ، به‌تایبه‌تی نابیستان له‌ ناو ناوه‌نده‌کانی خویندندا .

۴- پیناسه‌ی خاوه‌ن پیداوایه‌تی تاییه‌ت : پیداوایه‌تی تاییه‌ت وانا که‌سیک توانا هه‌ستی و جه‌سته‌ی و ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی که‌م و کورت بیت یان له‌ده‌ستی دابیت ، که ئه‌گه‌ری هه‌یه هۆکاره‌که‌ی ژینگه‌ی ، یان بۆ ماوه‌ی یان هه‌ردووکیان پیکه‌وه بیت ، که دوا‌جار کاریگه‌ری له‌سه‌ر رۆله‌کانی ده‌بیت له‌ سه‌ر ژیان و کاری و په‌یوه‌ندییه‌کانی (القریطی ، ۲۰۰۰: ۴۵).

پیناسه‌ی ریکاری توژهران بۆ خاوه‌ن پیداوایه‌تی تاییه‌ت : مه‌به‌ستمان له‌ خاوه‌ن پیداوایه‌تی تاییه‌ت له‌م توژینه‌وه‌یه‌دا که‌سانی که‌ توانای بیستنی له‌ده‌ست داوه .

۵- پیناسه‌ی نابیست: وانا له‌ده‌ست دانی توانای به‌کیک له‌ ئه‌ندامه‌کانی جه‌سته که بریتیه له‌ گوچکه‌که‌کان ، به‌هۆی فاکتیه‌ری ژینگه‌ی یان بۆ ماوه‌ی ، که چهن‌دین شوینه‌واری ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی له‌سه‌ر مروّفه‌که دروست ده‌کات ، له‌رووی چالاکیه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و ، وه‌رگرتنی زانیارییه‌کان وه‌ک ئه‌زمونیک بۆ ژیانکردنی (خلیل ، ۲۰۱۶: ۲۷) .

پیناسه‌ی ریکاری توژهران بۆ نابیست : مه‌به‌ستی توژهران له‌ نابیست ئه‌و خویندکاره نابیستانیه که له‌ ناو نیوه‌نده‌کانی خویندندان و ته‌مه‌نیان له‌ نیوان (۱۷-۲۳) سألن .

به‌شی دووه‌م: نابیست و کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی

۱- چه‌مکی نابیست

نابیست بریتیه له‌ده‌ستدانی توانای بیستن ، حاله‌تیکه کاریگه‌ری له‌سه‌ر توانای تاک ده‌بیت بۆ وه‌رگرتنی زانیاری ده‌نگی له‌ ده‌ور به‌ر مه‌کی. بیستن ده‌توانیت یان کاتی بیت یان هه‌میشه‌یی و کاریگه‌رییه‌که‌ی به‌پێی پله‌ی له‌ده‌ستدانی بیستن و ته‌ندروست ده‌گۆریت. بیستن دوو جووری سه‌ر مه‌کی هه‌یه: نابیستی ته‌واو و نابیستی به‌شه‌کی. نابیستی ته‌واو واته نه‌بوونی ته‌واوتی بیستن ، له‌هه‌کاتیه‌دا نابیستییه‌ی به‌شه‌کی نامازه‌یه بۆ له‌ده‌ستدانی بیستن که ریگه‌ری له‌ بیستنی ته‌واو ناکات.

۱- جووه‌کانی نابیست

۱/ نابیستی زگماکی :

بوونی نابیستی له زگماکماکیهوه لهئنجامی هۆکاره بۆماوهیهکان یان کیشهی تهنروستی له کاتی دووگیانی یان مندالبووندا روودهدات. مندالیک لهوانیه به تهواوی نابیست بیت کهلهدایک بیت بههوی تیکچوونی بۆماوهیه که کاریگهری لهسهر گوئی ناوهوه یان دهماری بیستن دهبیت نهمش کاریگهری دهبیت لهسهر تهواوی ژیان. (Moore et al, 2014:101) لههۆکاره بۆماوهیه، بهرکهوتن به ههوکردن له کاتی دووگیانیدا، یان زهر و زهنگی لهدایکبوون. پلهکهی لهوانیه له نابیستبوونی بهشهکی دهست پنیکات تا دهگاته نابیست بوونی تهواوی بوونی تهواو.

۲/ نابیست بوونی بهدهست هاتوو

نابیستبوونی بهدهست هاتوو بههوی هۆکاره ژینگهیهکانهوه دوای لهدایکبوون روودهدات، وهک بهرکهوتن به ژاوهژاوی توند، پیسبوونی ژاوهژاوه، نهخۆشی، یان بهکارهینانی ههندیک دهرمان که کاریگهرییان لهسهر بیستن ههیه (Niskar, 2001:84). بهرکهوتن به دهنگی بهرز، برینداربوونی گوئ، نهخۆشییه تووشبووهکانی وهک ههوکردنی گوئی ناوهراست پلهکهی رهنکه ورده ورده دهست پنیکات و له ههندیک حالهتدا بیته هوی نابیستبوونی تهواو.

۳/ دهمارکانی بیستن:

جۆریکه له نابیستبوون که لهئنجامی کیشهکانی دهماری بیستن یان گوئی ناوهوه روودهدات و حالهتیک لهخۆدهگریت که پنی دهوتریت " لهدهستدانی بیستنی دهماره ههستیارهکان". لهم حالهتدا کهسهکه تهناهت به نامیری بیستنی ناتوانیت بیستیت. ئەم جۆره رهنکه بۆماوهیه بیت یان بههوی پیربوون یان بهرکهوتنی بهردهوام به ژاوهژاوه بهدهست هاتیت. هۆکارهکانی تیکچوونی گوئی ناوهوه یان دهماری بیستن. زۆریه کات ههمشهیه. (Harris, 2006:336).

۴/ نابیستی رییه:

ئهم جۆره کاتیک روودهدات که دهنگ نهتوانیت به شیوهیهکی کاریگهر له گوئی دهرهوه یان ناوهراستهوه بۆ گوئی ناوهوه بروات. ئەم جۆره نابیستبوونش لهوانیه کیشهکانی وهکو مۆمی گوئ، ههوکردنی گوئی ناوهراست یان کیشهی تهپلی گوئ لهخۆبگریت. هۆکارهکانی، گیرانی گوئ یان ههوکردنی گوئی ناوهراست پلهکهی دهکریت کاتی بیت و دهتوانریت به چارسههری پزیشکی چارسههر بکریت. (Rosenhall, 2019:23).

۲/ چهمی کارلیکی کۆمه لایهتی

کارلیکی کۆمه لایهتی بریتیه له پرۆسهی ئالوگۆری بیروکه و ههست و سیگنال له نیوان تاکهکاندا به ئامانجی گهشتن به پهوهندی و دروستکردنی پهوهندی بو یهکیک له پایه سههرهکیهکانی پیکهینانی شوناسی کۆمه لایهتی و گهشتن به سههرهخۆیی کۆمه لایهتی دادهنریت. پارسونس (1951) نامازه بهوه دهکات که کارلیکی کۆمه لایهتی ئهوه بناغهیه که پیکهاتهی کۆمه لایهتی لهسههری بنیات دهنریت، بهوه پنییه یارمهتیدهوه بۆ گواستهوهی ئهوه تورم و بههیانهیه که پهیکهری کۆمه لگا پیکههینن. (حمیدشه، ۲۰۱۰:۹)

گرنگی کارلیکی کۆمه لایهتی خۆی له چهند خالیکدا دهبنیتهوه ئهوانیش:

۱- پیکهاتنی شوناس: کارلیکی کۆمه لایهتی یارمهتی تاکهکان دهات له تیکههینن له رۆلی خویان له کۆمه لگهده و پیکهینانی ناسنامهی کهسی و کۆمه لایهتی خویان.

۲- به‌هیزکردنی په‌یوه‌ندییه‌کان: وه‌ک نامرازیک بۆ دروستکردنی په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی له‌ نیوان تاکه‌کاندا له‌ ده‌وروبه‌ری که‌سی یان په‌یشه‌یی خۆیاندا کارده‌کات.

۳- گواسته‌وه‌ی به‌ها کولتوریه‌یه‌کان: له‌ ریگه‌ی کارلیکه‌کردنه‌وه، نۆرمه‌کانی کولتووری و کۆمه‌لایه‌تی له‌ نه‌مه‌که‌وه بۆ نه‌مه‌یه‌کی دیکه‌ ده‌گوازرینه‌وه (Smith, R, 2020:86).

۳/ کاریه‌ری که‌مه‌ندامی بیستن له‌سه‌ر کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی

ئه‌وتاکانه‌ی که‌ کیشه‌ی بیستیان هه‌یه‌ به‌هۆی به‌به‌سته‌کانی په‌یوه‌ندیکردندا رووبه‌رووی ئاسته‌نگی به‌رچاو ده‌بنه‌وه له‌ کارلیکی کۆمه‌لایه‌تیدا. ئەم به‌به‌سته‌نه‌ رنگه‌ بینه‌ هۆی گۆشه‌گیری کۆمه‌لایه‌تی و په‌راویزخستنی. به‌په‌ی بۆچوونی (Rosenhall, 2019:25)، کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی که‌سانی نابیست کاریه‌ری ده‌کاته‌ سه‌ر په‌یوه‌ندییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیان و ئەمه‌ش له‌ ریگه‌ی چه‌ند هۆکاریه‌که‌وه له‌وانه‌:

۱- نه‌بوونی په‌یوه‌ندی زاره‌کی:

نابیستان توانای په‌یوه‌ندی زاره‌کییان له‌گه‌ڵ که‌سانی دیکه‌دا نییه‌، ئەمه‌ش وایان لێده‌کات پشت به‌ نامرازه‌ به‌دیکه‌ی په‌یوه‌ندیکردن بیه‌ستن، وه‌ک زمانی نامازه‌ یان نووسین بیه‌ستن. له‌نه‌بوونی پشتیوانی کۆمه‌لگه‌ بۆ تێگه‌یه‌شتن له‌م شتێوانه‌ نابیستان رووبه‌رووی کیشه‌ ده‌بنه‌وه له‌ کارلیکه‌کردن و په‌یوه‌ندی کردن له‌گه‌ڵ ئەوانه‌ی له‌ ده‌وروبه‌ریان.

۲- نه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی (الوصمة الاجتماعية)

نابیستان له‌وانه‌یه‌ توشی هه‌لاواردن یان نه‌نگی بینه‌وه له‌کۆمه‌لگه‌ به‌هۆی نه‌توانینی کارلیکه‌کردن یان به‌ ناسانی له‌گه‌ڵ ئەندامانی تری کۆمه‌لگه‌ که‌ شارمزانین له‌ زمانی نامازی نابیستان. ئەمه‌ش ده‌بینه‌ هۆی دروستکردنی هه‌ستی دوورخستنه‌وه و هه‌ستکردن به‌ چه‌رانی په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگه‌.

۳- نه‌بوونی پالپشتی کۆمه‌لگه‌

نه‌بوونی هۆشیاری کۆمه‌لایه‌تی بۆ پێداویستییه‌کانی نابیستان و گرنگی تیکه‌له‌کردنی له‌گه‌ڵ چالاکییه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌بینه‌ هۆی که‌مه‌بوونه‌وه‌ی ده‌رفه‌ته‌کانیان بۆ دروستکردنی په‌یوه‌ندی و فراوانکردنی تۆری کارلیکی کۆمه‌لایه‌تییه‌کان. (Crowe, 2020:80).

سه‌ره‌رای ئاسته‌نگه‌کان، نابیستان ده‌توانن شتێوانی دا‌هینه‌رانه‌ بۆ کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی و به‌ده‌سته‌پێانی گشتگیری په‌ره‌پێدنه‌، که‌ دیارترینیان بریتین له‌:

۱- زمانی نامازه‌:

زمانی نامازه‌ نامرازی سه‌ره‌کییه‌ که‌ نابیستان پشتی پێده‌به‌ستن بۆ په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ڵ یه‌کتر و له‌گه‌ڵ ئەندامانی تری کۆمه‌لگه‌. توێژینه‌وه‌کان ده‌ریده‌خه‌ن که‌ ئەو کۆمه‌لگه‌یه‌یه‌ی که‌ به‌رنامه‌ی په‌ره‌ده‌یی زمانی نامازه‌ پێشکه‌ش ده‌کهن یارمه‌تی به‌رزکردنه‌وه‌ی کارلیکه‌کانی نابیستان له‌گه‌ڵ که‌سانی دیکه‌ ده‌ده‌ن

۲- ته‌کنه‌لۆژیای یارمه‌تیده‌ر:

ته‌کنه‌لۆژیایا مۆدیرنه‌کانی وه‌ک به‌رنامه‌ی وه‌رگیرانی هاوکات و نامیره‌ زیره‌که‌کانی په‌یوه‌ندیکردن یارمه‌تیده‌رن بۆ باشت‌کردنی ده‌رفه‌تی کارلیکی کۆمه‌لایه‌تی بۆ که‌سانی نابیست، ئەمه‌ش وایان لێده‌کات زیاتر تیکه‌ل به‌ کۆمه‌لگه‌ بن.

۳- تیکه‌ل بوونی نابیستان له چالاکیه کۆمه‌لایه‌تییهکان:

به‌شدار یکردنی نابیستان له چالاکیه‌کانی کۆمه‌لایه‌تیدا دهرفته‌کانیان بۆ دروستکردنی په‌یوه‌ندی و په‌ر په‌یدانی توانا کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیان زیاد ده‌کات.

۴- کاریگه‌ری ده‌روونی و کۆمه‌لایه‌تی گۆشه‌گیری:

شمیت و هاوکارانی. (2021) ئاماژه به‌وه ده‌کهن که گۆشه‌گیری که له ئه‌نجامی نه‌بوونی کارلێکی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه دروست ده‌بیت، راسته‌وخۆ کاریگه‌ری له‌سه‌ر ته‌ندروستی ده‌روونی که‌سانی نابیستانی هه‌یه. له‌وانه‌یه هه‌ست به‌ دل‌ه‌راوکی و خه‌مۆکی و که‌می خۆبه‌گه‌وره‌زانین بکه‌ن به‌هۆی هه‌ستکردن به‌ دوورکه‌وته‌وه به‌رده‌وام.

۳- کاریگه‌ری کارلێکی کۆمه‌لایه‌تی لای نابیستان له کۆمه‌لگه‌دا:

نابیستان تووشی ئاسته‌نگی به‌رچاو ده‌بن له کارلێککردن له‌گه‌ل کۆمه‌لگه‌دا به‌هۆی سنوورداربوونی په‌یوه‌ندیکردن، که هه‌ندیکجار ده‌بیت هۆی دا‌برانی کۆمه‌لایه‌تی و هه‌ستکردن به‌ په‌راویزخستن. راده‌ی له‌ده‌ستدانی بیستن کاریگه‌ری له‌سه‌ر توانای مروف هه‌یه بۆ کارلێککردن له‌گه‌ل که‌سانی دیکه، و به‌م پێهه‌ش کوالیته‌ی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی و ده‌روونی خۆی (-Bat Chava, 2000:423). ئه‌و که‌سانه‌ی نابیستن که فیزی زمانی ئاماژه نابن یان په‌شتیوانیه‌کی پێویست وهرناگرن، رووبه‌رووی ئاسته‌نگی به‌رچاو ده‌بنه‌وه له کارلێککردن له‌گه‌ل ئه‌و که‌سانه‌ی که له‌م زمانه‌ تیناگهن، ئه‌مه‌ش فشاری ده‌روونی و هه‌ستکردن به‌ دوورخستن هه‌یه زیاد ده‌کات.

۴- شیکردنه‌وه‌ی کارلێکی کۆمه‌لایه‌تی له‌روانگه‌ی تیوری کارلێکی ره‌مزی:

تیوری کارلێکی ره‌مزی به‌کێکه له‌ گرنگترین تیوری به‌نه‌رتیه‌کانی تیوری کۆمه‌لایه‌تی، هه‌روه‌ها به‌کێکه له‌ گرنگترین تیوریه‌کانی هاوچهرخ له‌ کۆمه‌لناسیدا. به‌یه‌کێکه له‌ گرنگترین میحوهره‌کان داده‌نریت که مامه‌له‌ له‌گه‌ل شیکاری نه‌خشه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان ده‌کات، توێژه‌ران ده‌یان‌ه‌ویت به‌و پێه‌ی ئامانجی روونکردنه‌وه‌ی دیارده، په‌یوه‌ندییه‌کان و گۆرانکارییه‌کانه که له‌ کۆمه‌لگه‌دا رووده‌ات، لێروه ئه‌م تیوره تیشک ده‌خاته سه‌ر ورده‌کاری و هه‌مانه‌کانی ژبانی رۆژانه و ئه‌م ورده‌کاری و هه‌مانه‌کانی مانای چیه‌ به‌نه‌مای ناوه‌ندی تیوری کارلێک‌گه‌رای ئه‌وه‌یه که ئه‌و مانایه‌ی که ئه‌م وه‌ریده‌گرین و ده‌یده‌ینه‌وه بۆ جیهانی ده‌وربه‌رمان، بنیاتیکی کۆمه‌لایه‌تییه. به‌هۆی کارلێکی رۆژانه‌ی مروفه‌وه به‌ره‌م ده‌یت. (محمد، ۱۹۹۹: ۴۵)

له‌ کاتێدا هه‌مانه‌که له‌ جیهانی واقیعه‌دا ئاماژه به‌ بۆ شتیک که نوێنه‌رایه‌تی دۆخیک، بیروکه‌یه‌که، هه‌ستیک، یان ئه‌زمونییک ده‌کات، له‌ سیسته‌می کارلێک‌گه‌را ئاماژه به‌ شته‌کان ده‌کات که مانا و واتای جیاوازیان هه‌یه، بۆیه‌ پرۆسه‌ی کارلێک‌کردن رینگه‌ به‌ دروستبوونی هه‌مانه‌کان و لیکدانه‌وه‌ی ماناکان و... ده‌ستکاریکردن له‌ رینگه‌ی پرۆسه‌ی کارلێکی کۆمه‌لایه‌تی رۆژانه‌وه هه‌روه‌ها تیورییه‌که له‌سه‌ر چۆنیته‌ی به‌کاره‌ینان و مامه‌له‌کردن و لیکدانه‌وه‌ی شته‌کان وه‌ک هه‌مانه‌ بۆ په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ل به‌کتر، چون ئه‌و خۆده دروست ده‌کهن و ده‌بیاریزین که پێشکشی جیهان ده‌کهن، و چۆنیته‌ی دروستکردن و... پاراستنی واقیعی کۆمه‌لایه‌تی که ئه‌م پیمان وایه‌ راسته‌قینه و راسته‌قینه. کارلێک‌خوزه‌ ره‌مزیه‌کان له‌ رینگه‌ی ئه‌و مانایانه‌وه که مروفه‌کان به‌ شت و رووداو و کردارمان ده‌یدات، کۆمه‌لگه‌یان شیکردوه، به‌ له‌به‌رچاوترتی ئه‌وه‌ی که مروفه‌کان به‌پێی ئه‌و مانایانه‌ مامه‌له‌ ده‌کهن که به‌ جیهان ده‌به‌خشن نه‌ک راستی بابته‌ی و ئه‌م مانایانه‌ جگه له‌ لیکدانه‌وه‌یه‌که که مروفه‌کان ده‌یدن، هه‌ر بۆیه‌ش تیورییه‌که ئاماژه به‌وه ده‌کات که کۆمه‌لگه له‌سه‌ر به‌نه‌مای لیکدانه‌وه‌کانی خه‌لک

دامه زراوه ئهوان رهفتار و کرداره کومه لایه تیهکان لهسه بنه مای ئه م لیکدانه مویه دروست دهن. چه مکی تیوری کارلیک گهرایی رمزی، تیوری کارلیکی رمزی به تیوری رهفتاری کومه لایه تی دادهنریت، به م پنیه ی ئه م تیوره دهستی کرد به گرنگیدان به به که کومه لایه تیه بچو و کهکانی وه ک خیزان و گروپی هاوری، و ئه رهفتار و روانگهی واقعی که تاکهکان له پیکهاته تاییهت و بونه ناشناکاندا پراکتیزه میان دهکات به م شیویه کارلیک گهرایی رمزی وه م پرۆسه ی کارلیکی کومه لایه تی پیناسه دهکرتیت که تاک له په یوهندی و بهر کهوتندابه له گهل میشکی ئهوانی تر و پینداویستی و ئاره زووهکانیان که سروشتیه له گهیشتن به ئامانجهکانیادا به کار دیت بۆ روونکردنوهی هه ندیک تیبینی سهبارت به مرقایک، ئه رهفتار و کارلیکی له گهل ئه ندامانی دیکه ی کومه لگاکه پدا ئه م کارلیکانه لهسه بنه مای به کار هینانی هیماکانه، که فورم و وینه ی جیاوازیان هیه به سه میرکردنی زاراوه ی تیوری کارلیک گهری هیمای، بۆمان ده رده کهوتیت که زور زاراوه ی له خۆگرتوه ئیه له خواروه باس له چه مکهکانی ئه م زاراوانه دهکهن

ا- کارلیککردن: بریتیه له زنجیره په یوهندییهکی هاوبهش و بهر دهوام له نیوان تاکیک له گهل تاکیک، یان له نیوان تاکیک و کومه لیک تاک، یان نیوان کومه لیک تاک له گهل گروپیکی تر.

ب- هیمای: بریتین له کومه لیک نیشانه ی دهستکرد که مرقهکان له نیوان خویاندا به کاریده هینن به ئامانجی ئاسانکاری بۆ پرۆسه ی په یوهندیکردن تاییهتمه ندیهکی تاییهتی مرقه، و زمان و مانا و کاریگهری و وینه ی دهروونی له خۆد مگرن.

ج- کارلیک گهرایی رمزی: ئه کارلیکیه که له نیوان عهقل و مانا جیاوازهکاندا سه ره لده دات، ئه مهش تاییهتمه ندیهکی جیاکه موهی کومه لگهی مرقایه تیه، ئه م کارلیککردنه کومه لایه تیه لهسه بنه مای: رهچاوکردنی تاک خۆیه تی، و ئه وهی تاکه کهسه ی ئهوانی دیکه له بهر چاو دهگرتیت، به م مانایه ی که تیده مگات رۆلهکانیان و له بهر چاویان دهگرتیت و به مچۆره کارلیک گهرایی رمزی ده ربرینیکه له ئاراسته کردن دهرووناسی کومه لایه تی ئه م کهسه یه که سه رچاوه کومه لایه تیهکانی تاییهتمه ندیه ناوازهکانی مرقای ئاشکرا کرد، و روونیکردمه که کردار و خود سادهمترین شیوهکانی کومه لگهان، و وه سف کراوه چۆن ئه ندامانی گروپه مرقیهکان دهتوانن تیروانینهکانیان بۆ ئه جیهانه نیشان بدن که تیدا دهزین(جابر، ۱۹۸۹ (۷۸:

بهشی سییه م: لایه نی مهیدانی توژی نه وه که:

مامه لهکردن له گهل ئه نجامهکانی توژی نه وه که که له ریگهی وه لامهکانی ئه ندامانی نمونه ی توژی نه وه که که (۹) خویندکارن له قوناغی (۱۰) ی ئاماده یی پیشه یی زانستی کومپیوتەر، به ئه ئامرازه ی که به کار هینراوه گهیشتووین به به که م: ئه نجامهکانی په یوهست به وه سفکردنی نمونه ی توژی نه وه که، دووم: ئه نجامهکانی په یوهست به پشتبه ستنی نمونه ی توژی نه وه که به ئالنگاری و کارلیکی کومه لایه تی له گهل ئه ندامانی کومه لگه له خۆد مگرتیت.

یه که م: ئه نجامهکان په یوهست بوون به وه سفکردنی نمونه که (تاییهتمه ندیه دیموگرافیهکان):

پرسیار نامه ی ئه لیکترونی له ۲۰/۱۱/۲۰۲۴ داخراوه و دوا ی پشکنینی ئه م پرسیار نامه ی که له ریگهی تهکنه لۆژیای (Google Forms) کۆکراوه ته وه، قهباره ی نمونه که مان سنوورداره که ژماره میان (۹) ه

۱- رهگهز:

خشته ی ژماره (1) دابهشکردنی ئه ندامانی نمونه ی توژی نه وه که به یی گۆراوه ی رهگهزی .

ریز بهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبوونهوه	رهگنز
یهکهم	٪۵۵.۶	۵	نیر
دووم	٪۴۴.۴	۴	می
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (1) دا روونه که نمونهی توژیینهوه که بهیپی گۆراوهی رهگزی ئامادهکراوه، نمونهی توژیینهوه که (۵) له رهگزی نیر بوون به ریژهی (٪۵۵.۶)، و له پلهی دوومدا (۴) می بوون به ریژهی سهدی (٪۴۴.۴)، و ئهممش ئاماژیه بو ئهوهی و جیاوازی رهگزی له کۆمهنگهی توژیینهوه که نزیک لهیهک له دوخی نایبستندان.

۲- تهمن:

خشتهی ژماره (2) دابهشبوونی ئهئدامانی نمونهی توژیینهوه که بهیپی گۆراوهی تهمن.

ریز بهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبوونهوه	تهمن
یهکهم	٪۶۶.۷	۶	۱۸ سال
دووم	٪۱۱.۱	۱	۱۹ سال
سینیم	٪۱۱.۱	۱	۲۰ سال
چارم	٪۱۱.۱	۱	۲۳ سال
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (2) هوه روونه که زۆرینهی ئهئدامانی نمونهی توژیینهوه که (۶) خویندکار تهمنیان (۱۸ سال) دان به ریژهی (٪۶۶.۷)، پاشان ئهوانه (۱) خویندکار تهمنی (۱۹ سال) دیت به ریژهی (٪۱۱.۱)، پاشان ئهوان (۱) خویندکار تهمنی (۲۰ سال) دیت به ریژهی (٪۱۱.۱)، له کوتاییدا له پلهی چوارمدا یهک خویندکار تهمنی (۲۳ سال) دیت به ریژهی (٪۱۱.۱).

۳- تهمنی پهيوهندی به قوتابخانهوه:

خشتهی ژماره (3) دابهشکردنی ئهئدامانی نمونهی توژیینهوه که بهیپی تهمنی تهمنی پهيوهندی به قوتابخانهوه.

ریز بهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبوونهوه	تهمنی پهيوهندی به قوتابخانهوه
یهکهم	٪۸۸.۹	۸	تهمنی ۷ سالی

دووم	٪۱۱.۱	۱	تمهنی ۸ سالی
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۳) دا ږونه که زوربهی ئندامانی نمونهی توژینهوکه که ژمار میان (۸) خویندکاره له تمهنی ۷ سالی پهیومندیان کردووه به قوتابخانهوه بهی پییهی ریژمهکیان گهیشتومه (۹.۸۸٪) و له پلهی دوومدا تمهنی (۸ سال) په که پهک خویندکاره. به ریژهی (۱۱.۱٪)، ئهمس ئماژیه بو ئهوهی، که ئندامانی نمونهی توژینهوکه بههوی بهیوونی کم ئندامی که بیسته بوته هوکاری دواختنیان له پهیومندی کردن به قوتابخانهوه.

۴- ریژهی نابیستن:

خشتهی ژماره (۴): دابهشکردنی ئندامانی نمونهی توژینهوکه بهی پیی گوراهوی ریژهی نابیستن .

ریزبهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبونوه	ریژهی نابیستن
یهکم	٪۷۷.۸	۷	تهواو
دووم	٪۲۲.۲	۲	بهشهکی
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۴) دا، زوربهی ئندامانی نمونهی توژینهوکه که ژمار میان (۷) خویندکاره، ریژهی نابیستی تهواوه واته به هیچ جوړیک دنگ نابیستن که ریژمهکیان گهیشتومه (۷۷.۸٪)، ریژهی بیستی بهشهکی (۲) خویندکاره، که ریژمهکی (۲۲.۲٪)، ئهمس ئماژیه بو ئهوهی توانی بیستی هندی دنگیان هیه به شیویهکی زور کم .

۵- ریزبهندی نمونهی توژینهوکه :

خشتهی ژماره (۵) دابهشکردنی ئندامانی نمونهی توژینهوکه بهی پیی ریزبهندی نیو خوشک و براکانی.

ریزبهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبونوه	ریزبهندی نیو خوشک و برا
یهکم	٪۳۳.۳	۳	مندالی یهکم
دووم	٪۳۳.۳	۳	مندالی دووم
سینیم	٪۲۲.۲	۲	مندالی سینیم
چارم	٪۱۱.۲	۱	مندالی چوارم

کاسب	۵	٪۵۵.۶	یه کم
فهرمانبهر	۳	٪۳۳.۳	دووم
ماموستا	۱	٪۱۱.۱	سئیه م
کو	۹	٪۱۰۰	

له خشتهی ژماره (۸) دا، (۵) خویندکار بهر ژیهی (٪۵۵.۶) باوکیان کاری کاسبی تایبعت به خویان ده کم. (۳) خویندکار بهر ژیهی (٪۳۳.۳) باوکیان فهرمانبهر. (۱) خویندکار بهر ژیهی (٪۱۱.۱) ماموستایه. لیر مه بو مان دهر ده کمویت کار کاریگهری ده بیت له سر شیواز ژیان و کار لیکه کومه لایه تیه کانیان.

۹- کاری دایک :

خشتهی ژماره (۹) دابه شیوونی کاری دایکی نمونهی توژی نه مه که دهر ده خات.

کاری دایک	دووبار هبوونه	رژیهی سه دی	ریز بهندی
ژنی مالمه	۶	٪۶۶.۶	یه کم
فهرمانبهر	۲	٪۲۲.۲	دووم
ماموستا	۱	٪۱۱.۲	سئیه م
کو	۹	٪۱۰۰	

له خشتهی ژماره (۹) دا، (۶) خویندکار بهر ژیهی (٪۶۶.۶) دایکیان ژنی مالمه مه ئه مش کاریگهری هیه له سر پهره ده کردنی مندال و له کاتیکدا ئه م خویندکارانه زیاتر پیو سیه میان خیزانه کانیان زیاتره و دایک رولی گرنگی هیه. (۲) خویندکار بهر ژیهی (٪۲۲.۲) دایکیان فهرمانبهر. (۱) خویندکار بهر ژیهی (٪۱۱.۲) ماموستایه.

دووم: نهجامه کان په یوه ست بوون به نالنگار بیهکانی کاریگهری بیستن له سر کار لیکه کومه لایه تی:

۱- دوخی نابیستن و مامله هی رۆژانه:

خشتهی ژماره (۱۰) دوخی نابیستن و کاریگهری له سر ژیانی رۆژانهی نمونهی توژی نه مه که دهر ده خات.

دوخی نابیستن	دووبار هبوونه	رژیهی سه دی	ریز بهندی
زورجار	۵	٪۵۵.۶	یه کم
مامناوهند	۴	٪۴۴.۶	دووم
ههرگیز	۰	٪۰	سئیه م
کو	۹	٪۱۰۰	

له خشتهی ژماره (۱۰) دا پروونه که زۆریه ئهئدامانی نمونهی توژیینهوهکه، دۆخی نابیستن کاریگری کردۆته سههر ژيانی روژانهیان نهمهش رهنگدانوهی دهبیت سههر چالاکي روژانهی ژيانیان و پهيوهندی و کارلیکه کومه لایه تیهکانیان بهم بینه ریژه که میان گهیشتووته (۵۵.۶٪)، له پلهی دوهمدا ئهئانن که بهشیهوهکی کهمتر لهوان و به شیهوهکی مامناوند کاریگری ئه دۆخهیان له سههر که ریژه کهی گهیشتووته (۴۴.۶٪) .

۲- دیارترین ئالنگاری که روژانه رووبهرووی نمونهی توژیینهوهکه دهبیتهوه خشتهی ژماره (۱۱) دیارترین ئه ئالنگاریانهی که نابیستن رووبهرووی دهبیتهوه له ژيانی روژانهی .

ریزه بندی	ریژهی سههری	دووباره بوونهوه	ئالنگاری
یهکهه	٪۴۴.۴	۴	تیه نهگهیشتنی له کهسانی تر کهس ناتوانن وهکو پیویست بدوئ لهگهلم
دووم	٪۲۲.۳	۲	کاتیک ئهزانن خاوهن پیداوپستی تاییهتی پشتگویت دهخن
سهیهه	۲۲.۲	۲	پهيوهندی کردن لهگهلم کهسانی تر
چارهه	٪۱۱.۱	۱	هیچ کیشهک نیه و زور باشم
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۱۱) دا پروونه که ئهئدامانی نمونهی توژیینهوهکه، که تینهگهیشتن له کهسانی تر و بهریژهی زور که (٪ ۴۴.۴) له پلهی یهکهمهیه. کاتیک رووبهرووی ئالنگاری دهبنهوه، بههوی لهدهست دانی یهکیک له ههسته گرنگهکان ئهویش ههستی بیستنه، چونکه نهم ههسته یهکیکه له ریگهکانی پهيوهندی. بههوی لهدهست دانی نهم ههسته پهيوهندی نیوان مرقههکان جوړیک ئالنگاری بو دروست دهبیت. چونکه ناتوانیت ئه دهنگانهی که زمان پیکدههینیت بیستیت و لیرهوه پهيوهندی و کارلیکه کومه لایه تیهکانی لاواز و یان ههندی جار نامینیت . بههوی تینهگهیشتنی ئهئدامانی تری کومه لگه، و ههروهها بههوی نهزانی زمانی ئامازه لای تاکهکانی تری کومه لگه نهمهش دووباره هوکاره بو ئهوهی له کهسانی خاوهنپیداویتی نابیست تینهگه. کاتیک ئهزانن خاوهن پیداوپستی تاییهتی پشتگویت دهخن ، له پلهی دوهمدا ئالنگاری دروست بووه بو ئهئدامانی نمونهی توژیینهوهکه که به ریژهی (۲۲.۳٪) . نهمهش ئهوهمان بو دردهخات که تانیستا کومه لگه ناھوشیار بهرامبه به کهسانی خاوهن پیداوپستی ناتوانن مامهلهی دروست بکهن لهگهلم نهم جوړه مرقهه دا. پهيوهندی کردن لهگهلم کهسانی تر، (٪ ۲۲.۲) بهم ریژهیه لای ئهئدامانی نمونهی توژیینهوهکه پهيوهندی کردن له نیوان نهم کهسانی خاوهنپیداویستی که نابیستن لهگهلم کهسانی ئاسایی ئالنگاری بو دروست دهبیت هوکاره کهش ئهوهیه که ناتوانن ئه پهيامانهی ههیهان بیگهیهنن به کهسانی تر بویه پهيوهندیهکانیان ئالنگاری بو دروست دهبیت . هیچ کیشهک نیه و زور باشم له پلهی کوتایدایه به ریژهی (٪ ۱۱.۱) لهگهلم ئهوهی کهسی خاوهنپیداویستی تاییهته بهلام توانیوهتی خوی بگونجی لهگهلم دۆخی کهمئهدامیهکهی و توانیوهتی بهشیهوهکی باش زانیبت بهسههر ئه ئالنگاریانهی که رووبهروودهبیتهوه .

۳- ئاستهنگهکانی خزمهتگوزاری خویندن:

خشتهی ژماره (۱۲) ئاستهنگهکان که نابیستان رووبهروی دهبیتهوه لهخزمت گوزاری خویندن .

ریزبندی	ریژهی سهدی	دوبارهبوونهوه	خزمتگوزاری خویندن
یهکهم	٪۶۶.۷	۶	بهلی
دووم	٪۳۳.۳	۳	نهخیر
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۱۲) دا روونه که ئامارمکانی خشتهکه، ئهندامانی نمونهی توژیینهوهکه به ریژهی (٪۶۶.۷) له پلهی یهکهم له خزمتگوزارییهکانی خویندن نارازین ئهوش کهمترخهمی لایهنی پهیوهندی دار بهم گروپه له خاوهنپیداویستی تایبتهت دهردهخات. ریژهی (٪۳۳.۳) بهنهخیر وهلامیان داوهتهوه که نهخیر کیشیهیان نییه لهگهل ئهوه خزمتگوزارییهکانی پیشکەشیان دهکریت له خویندن.

۴- ئهگەر وهلامهکهت بهلی یه له پرساری پیشوو ئاستهنگهکان چیین

خشتهی ژماره (۱۳) جووری ئاستهنگهکان که نابیستان رووبهروی دهبیتهوه لهخزمت گوزاری خویندن نیشان دهات .

ریزبندی	ریژهی سهدی	دوبارهبوونهوه	ئاستهنگهکان
یهکهم	٪۴۴.۳	۳	ماموستای نامازه
دووم	٪۲۲.۳	۲	نهبوونی ئامیری پیشکەوتوو
دووم	٪۲۲.۳	۲	هولهکانی خویندن
سێیهم	٪۱۱.۱	۱	پرۆگرامی تایبتهت
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۱۳) دا روونه که ئامارمکان له خشتهی پیشوودا پشتراستی دهکهنهوه که جووری ئهوه ئاستهنگانهی که ئهندامانی نمونهی توژیینهوهکه بهریکوتون له پلهی یهکهمدا هاتوو نهبوونی ماموستای نامازه که خوی پسپوری ماموستا بیت به ریژهی (٪۴۴.۳) و له پلهی دوومدا نهبوونی ئامیری پیشکەوتوو به ریژهی (٪۲۲.۳)، به ههمان ریژهی (٪۲۲.۳) له پلهی دووم نهبوونی هۆلی خویندی تایبتهت به نابیستان، و له پلهی سێیهمدا پرۆگرامی تایبتهت به خویندی نابیستان به ریژهی (٪۱۱.۱).

۵- ماموستا وهکو پیویست ئاستهنگهکانت بو چارهسەر دهکات:

خشتهی ژماره (۱۴) ماموستایان وهکو پیویست ئهوه ئاستهنگانهی که نابیستان رووبهروی دهبیتهوه خویندن چاره دهکات.

دووم	٪۲۲.۲	۲	هندیکجار
سنيهم	٪۱۱.۱	۱	هرگيز
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۱۶)، له پلهی یهکهم زورجار به ریژهی (٪۶۶.۷) بهرای (۶) خویندکاری نمونهی توژیینهوکه هستی جیاکاری بو دروست بوو پین وایه کومه لگه جیاکاریان بهرامبر دهکات لیره و تیدهگین هوشیاری بهرامبر به خاوهنیداویستی تاییهت له ناستیکی لاوازه. بهریژهی (٪۲۲.۲) وه لامیان داوتموه که هندیکجار له لایهن کومه لگه وه هستی جیاکاریان بو دروست بووه. له پلهی سنیهم هرگیزه به ریژهی (٪۱۱.۱) که بهرای نهدامانی نمونهی توژیینهوکه هستی جیاکاریان بو دروست نهبووه.

۸- کاریگری ماموستای ناماژه:

له خشتهی (۱۷) دا، نایا ماموستای ناماژه کاریگری هیه لهسر کارلیکی کومه لایهتی تو له قوتابخانه؟

ریز بهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبوونهوه	کاریگری ماموستای ناماژه لهسر کارلیکی کومه لایهتی
یهکهم	٪۸۸.۹	۸	زورجار
دووم	٪۱۱.۱	۱	هندیکجار
سنيهم	٪۰	۰	هرگيز
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۱۷) دا، نهدامانی نمونهی توژیینهوکه له پلهی یهکهدا هاتووه به ریژهی (٪۸۸.۹) ماموستای ناماژه کاریگری هبووه لهسر کارلیکی کومه لایهتی له نیوخویندکاراندا هبووه. به ریژهی (٪۱۱.۱) و له پلهی دوومدا هندیکجار ماموستای ناماژه کاریگری هبووه، لیره و بو مان دهر دهکویت، که گرنگی ماموستای ناماژه له دروست کردنی کارلیکی و پیوهندییه کومه لایهتی هکانی خویندکارانی نابیست. بوپه رول و کاریگری ماموستای ناماژه لهم پرسه ییدا گرنگه.

۹- ناستی کارلیکی کومه لایهتی لهگهل هاوریان:

له خشتهی (۱۸) باس له ناستی کارلیکی کومه لایهتی لهگهل هاوریان نابیست دیاری دهکات؟

ریز بهندی	ریژهی سهدی	دووبار هبوونهوه	ناستی کارلیکی کومه لایهتی چون گهلده سهنگینیت لهگهل هاوریکانت
یهکهم	٪۵۵.۶	۵	زورجار
دووم	٪۳۳.۳	۲	هندیکجار
سنيهم	٪۱۱.۱	۱	هرگيز

	٪۱۰۰	۹	کۆ
--	------	---	----

له خشتهی ژماره (۱۸)دا، ئەندامانی نمونهی توژیڤنموکه له پلهی یهکهمدا هاتوو به ریزهی (٪۵۵.۶) خویندکاران زۆرجار بهم ریزهیه کارلیکی کومه لایهتی له نپوخویندکاراندا ههبووه. به ریزهیه (٪۳۳.۳) و له پلهی دوومدا ههندیكجار کارلیکی کومه لایهتی بووه له نپوخویندکاران به ریزهیه (٪۱۱.۱) هیچ کارلیکی کومه لایهتی روی نه داوه له نپوخویندکاران لیرموه بۆمان دهردهکهوینت، که خویندکاران تا رادهیهکی زۆر کارلیکی کومه لایهتی خویان پاراستوووه له ریگهیه ئهوه نامازانهی له دروست کردنی کارلیکی و پهپوهندییه کومه لایهتییهکانی خویندکارانی نابیست .

۱۰- دروست کردنی پهپوهندی هاوریهتی نوئ: له خشتهی (۱۹) ئایا رووبهرووی ناستهنگ بویتهتهوه له دروست کردنی پهپوهندی نوئی هاوریهتی .

ریزبهندی	ریزهیه سهدی	دووباره بوونهوه	ناستی ناستهنگی له دروست کردنی پهپوهندی نوئ
یهکهم	٪۵۵.۶	۵	زۆرجار
دووم	٪۴۴.۴	۲	ههندیكجار
سێیهم	٪۰	۰	ههنگیز
	٪۱۰۰	۹	کۆ

له خشتهی ژماره (۱۹)دا، له پلهی یهکهمدا هاتوو به ریزهیه (٪۵۵.۶) خویندکاران زۆرجار بهم ریزهیه رووبهرووی ناستهنگی دروست بوونی پهپوهندی هاوریهتی نوئ دهبنهوه. به ریزهیه (٪۴۴.۴) و له پلهی دوومدا به که ههندیكجاره. لیرموه بۆمان دهردهکهوینت، که خویندکاران تا رادهیهکی زۆر کارلیکی کومه لایهتییهکانی نهبوته هوی دروست بوونی هاوریهتی نوئ چونکه ئهوه دۆخهیه که تیدان ناتوانیت پهپوهندی لهگهڵ ههموو کهس دروست بکات .

۱۱- ههستی هاوسۆزی دهووبهیری :

له خشتهی (۲۰) ههستی هاوسۆزی دهووبهیرت بۆ دروست بووه له بهرامبهر به خۆت ؟

ریزبهندی	ریزهیه سهدی	دووباره بوونهوه	ههستی هاوسۆزی دهووبهیر بهرامبهرت
یهکهم	٪۵۵.۶	۵	زۆرجار
دووم	٪۴۴.۴	۴	ههندیكجار
سێیهم	٪۰	۰	ههنگیز
	٪۱۰۰	۹	کۆ

له خشتهی ژماره (۲۰)دا، به ریزهیه (٪۵۵.۶) له پلهی یهکهمدا خویندکاران زۆرجار بهم ریزهیه ههستی هاوسۆزیان بۆ دروست دهییت. به ریزهیه (٪۴۴.۴) و له پلهی دوومدا به که ههندیكجاره. لیرموه بۆمان دهردهکهوینت، که خویندکاران تا

رادیهکی زور ههستی هاوسوزیان بو دروست دهییت له بهرامبهر کهسانی خاوهن پیداویدیستی تاییهت چونکه تاکی ئیمه لهسهر بناغهی هاوسوزی ههلسوکهوت لهگهل بهرامبهریان دهکهن که له کاتیکدا پیویسته رهفتاریان لهگهل بکریت که سوود له توانا و بوچوونهکانیان وهریگیریت.

۱۲- ناستی کارلیکی کومه لایهتی نیوان هاوریهکان:

له خشتهی (۲۱) چوون وهسفی کارلیکی کومه لایهتی خوت دهکههیت لهگهل هاوریانی هاویولت ؟

ریزبهندی	ریژهی سهدی	دووبارهبوونهوه	وهسفی کارلیکی کومه لایهتی نیوان هاوریانی ناو پۆل
یهکهم	٪۵۵.۶	۵	زور باش
دووم	٪۳۳.۳	۳	باش
سینیهم	٪۱۱.۱	۱	خراب
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۲۱) دا نهندامانی نمونهی توژیینهوهکه به ریژهی (٪۵۵.۶) له پلهی یهکهم، پهیوهندی نیوان هاوریانی ناو پولهکهی بهرادیهکی زور باش پهیوهندی و کارلیکی کومه لایهتیاین راگرتوهه ئهم جوړیک هاوکاری و ههپولی لهنیوان خویندکاراندا ههیه بهریژهی (٪۳۳.۳) وه لامیان داووتهوه که پهیوهندیان به باشی وهسف دهکهن. له پلهی سینیهم خراپه که ریژهیهکی کهمه (٪۱۱.۱) ئهمهش کاریگری جیاوازی بیرکردنهوه و ههلسوکهوته له نیو تاکهکان ئهمهش کاریگری ههیه لهسهر ههلسوکهوت کارلیکی کومه لایهتی ههیه .

۱۳- سوشیال میدیا و کارلیکی کومه لایهتی:

له خشتهی (۲۲) پهیوهندی نیوان، ئایا سوشیال میدیادا بهکار دههینیت بو کارلیکی کومه لایهتی لهگهل هاوریکاندا ؟

ریزبهندی	ریژهی سهدی	دووبارهبوونهوه	ئایا سوشیال میدیادا بهکار دههینیت بو کارلیکی کومه لایهتی
یهکهم	٪۶۶.۷	۶	زور جار
دووم	٪۳۳.۳	۳	ههندیکار
سینیهم	٪۰	۰	ههسگیز
	٪۱۰۰	۹	کو

له خشتهی ژماره (۲۲) دا، به ریژهی (٪۶۶.۷) له پلهی یهکهم، پهیوهندی نیوان هاوریانی و کارلیکی کومه لایهتی نیوان خویندکاران له ریگهی تهکنهلوجیای سهردهم که ئهویش بهکار هینانی توره کومه لایهتییهکانه بو دروستکردنی پهیوهندی کارلیکی کومه لایهتی له نیوان خویندکاراندا. بهریژهی (٪۳۳.۳) وه لامیان داووتهوه که پهیوهندیان له ریگهی سوشیال میدیایه .

۱۴- دۆخی نابیستن و چالاکي قوتابخانه:

له خشتهی (۲۳) دا، ئایا دۆخی نابیستنن بوته ناستهنگ لهبهردهم بهشداری کردنت له چالاکیهیه کهیف خۆشییهکان.

دوخی نابیستن و چالاکه کیفخوشی له قوتابخانه	دووباره بوونهوه	ریژهی سهدی	ریز بهندی
زورجار	۵	٪۵۵.۶	یهکهم
هندیکجار	۲	٪۳۳.۳	دووم
هرگیز	۱	٪۱۱.۱	سئیهه
کو	۹	٪۱۰۰	

له خشتهی ژماره (۲۴) دا ئهئدامانی نمونهی توژیژینهوه که به ریژهی (٪۵۵.۶) له پلهی یهکهم، پهیوهندی نیوان چالاکه کیفخوشیهکانی ناو قوتابخانه بهر ادمیهکی زور له نیوان خویندکارانی نابیستدا ههیه که ناتوان بهشداره بکهن و دوخی نابیستیان کاریگهری دروست کردوه که نه توان و مکو پیویست بهشداره بکهن. ههیه به ریژهی (٪۳۳.۳) وه لامیان داوتمهوه که هندیکجار کاریگهری ههیه له بهشداره کردن لهو چالاکهیه. له پلهی سئیهه هرگیز که ریژمهیهکی کهمه (٪۱۱.۱) ئهمهش کاریگهری جیاوازی بیر کردنهوه و ههلسوکمهوته بیان وایه ئهم دوخیان ههچ کاریگهری نییه.

۱۵- زانیاری دوخی تهندروستی:

له خشتهی (۲۵) روونکراوتمهوه نایا تا چند زانیاریت ههیه له بارهی تهندروستی تاییهت به نابیستان؟

زانیاری لهسهه دوخی تهندروستی نابیستان	دووباره بوونهوه	ریژهی سهدی	ریز بهندی
بهلی	۶	٪۶۶.۷	یهکهم
نهخیر	۳	٪۳۳.۳	دووم
کو	۹	٪۱۰۰	

له خشتهی ژماره (۲۵) دا، نمونهی توژیژینهوه که به ریژهی (٪۶۶.۷) له پلهی یهکهم، وه لامی ئهوان به بهلی به ئهمهش وا دهکات که هوشیارانه مامهله بکهن لهگهله دوخی تهندروستی خوین. به ریژهی (٪۳۳.۳) وه لامیان داوتمهوه که نهخیر زانیاریان نییه لهسهه دوخی تهندروستی خوین، ئهمهش یهکیکه لهو کیشانهی کهوا هوشیاری تهندروستی کهمه، ههروهه چوئیتی مامهلهکردن لهگهله دوخی نهخوشیهکهیهان ئهمهس دووچاره گرقتیان دهکاتمهوه له ههئدی کات .

دهر نه انجام :

له کوئایدا توژیژمهه گهیشته نهوه دهر نهجامانهی که ئالنگاری لهرووی کومه لایهتی و کارلیکی کومه لایهتی بههوی کهمی کارامیهی و تینهگهیشتن له زمانی ههیماکان وههست نهکردن خویندکاران بهئارامی لهگهله کهسانی نابیست که دهبیت ریگری کردن له دروست کردنی رایهلهی کارلیک لهگهله نابیستدا له دوخهکاندا لهرووی خزمهتگوزارییهوه تارادیهکی زور خزمهت گوزارییهکان وهک پیویست نییه که هاوکار بیت بو ئاسانکردنی پهیوهندی نیوان خویندکارانی نابیست و ماموستایان وخویندکاران بههوی نهوونی زمانی هاوبهشی کارلیک . نهوونی ههوارمکانی فیربوون و سسود وهرگرتن له تهکنهلو جیا ، نهوونی کادری شارهزا له بواری زمانی ئاماژمهکان وهک پیویست . ههروهه ههستی جیاکاری له نیوان کهسانی خاوهن پیداویستی نابیست بههوی تیروانینی نه رینهیهیهان له بهرامبهه به تواناکانی کهسانی نابیست که ئهمهش دهبیت هوی دروست بونی ههست کردن بهکهمی و لاواز خودی خوین لهگهله دهر و بههه لهگهله نهوهی کومه لگهله تا ئستا نهگهیشتهوته ئاستیکی هوشیاری ئهوان پیناوایه که هوشیاری کومه لایهتی زور کهمه له بهرامبهه چوئیتی مامهله کردن له گهله کهسانی نابیستدا که

ئەمیش دەگەریتەوه بۆ نە بوونی هەلمەتی ھۆشیاری میدیایی کە ئامانجیان راستکردنەوهی تیروانییه هەلەکان بێت ، بەبونی پرۆگرامیکی تاییەت لەناو قوتابخانەدا بۆ فیرکردنی خۆیندکاران بە زمانی ئاماژەکان . لەپیناواناسایی کردنەوهی کارلیک کردنیان کە بۆمان دەرکەوت ، کە ھاوسۆزیان ھەبە بۆیان لە کاتە پێویستیەکاندا بەگۆرەیی ئەوهی کە تیروانییکی بەزەیان ھەبە کە ناتوانن ھەستن بە رۆلەکانیان وەک پێویست بکەن و اتا وەک خالیکی لاواز تیاندا دەبیینریت و ھەر لەسەر ئە بنەمایەش مامەلیان لەگەڵ دەکریت کە کەسانیکی خاوەن پینداویستی تاییەت . لەگەڵ ئەو پێشکەوتنەیی کە سەردەم تاکنەلۆجیای زانیارییە پەپوھند و کارلیکە کۆمەلایەتیەکان کاریگەر بوون بە تەکنەلۆجیا بۆیە کەسانی نابیست تانیویانە سوود لەم تەکنەلۆجیا وەرگیرن ، چونکە ئەوان دەتوانن تۆرمکۆمەلایەتیەکان بەکاربھینن ئەمەش ئەوه دەرەخات کە نابیستان بێبەش نین لە ئەنجامدانی کارلیکە کۆمەلایەتی و پەپوھندیە کۆمەلایەتیەکانیان لە رێگەیی سۆشیال میدیا بە حکوکمی ئەوهی ئە وکارلیکە لەسەر بنەمای نوسیەن زیاتر لەگەڵ کۆمەلایک ئمۆجی و دەستەواژەیی ئامادەکراو لە کۆتایدا لایەنی تەندروستی و زانیی زانیاریی تەندروستی تاییەت بە خۆیان زانیاریەکان وەک پێویست نییە . لەبەر نە بوونی ھۆشیاری تەندروستی تا بتوانن چۆن و چ میکانیزمیک بدۆزنەوه بۆ مامەلەکردن لەگەڵ جەستەیی خۆیان .

پیشنیارەکان:

- ۱- وەزارەتی پەروەردە ، کاربکات لەسەر دانانی پرۆگرامی تاییەت بە نابیستان ، و ئامادەکردنی مامۆستا و پرۆگرام و ھۆلی تاییەتی خۆیندنی تاییەت بە نابیستان و ئامیری پێشکەوتوی سەردەم لە گۆرینی دەنگ بۆ نووسین و ووشە .
- ۲- بلاوکردنەوهی و دەستپێکردنی ھەلمەتی ھۆشیاری لەرێگەیی دامەزراوەکانی حکومەت کە تاییەتمەندن و ھەر وەھا ریکخراوەکانی کۆمەلگەیی مەدەنی بۆ کارکردن لەسەر ھۆشیاری و پەرەپیندانی توانای کەسانی خاوەنپینداویستی تاییەت بە تاییەت نابیستان .
- ۳- سوود وەرگرتن لە تەکنەلۆجیای سەردەم لە گەیانندی زانیاری لەرێگەیی راگەیاندن بە مەبەستی ھۆشیارکردنەوهی تاکی خاوەنپینداویستی تاییەتی نابیست و کەسانی ئاسایش بە مەبەستی ھۆشیاری .

سه رچاوه کان

سه رچاوه عه ره بیه کان

- ۱- خليل، محمد عادل حلمی، (۲۰۱۶)، دور الخدمة الاجتماعية في تأهيل المعاقين سمعيا اجتماعيا، جامعة فيوم .
- ۲- عزن، عبد العزيز، (۱۹۹۶)، الجريمة وعلم الاجتماع، الطبعة الثانية، القاهرة.
- ۳- القريظی، عبداللطيف، (۲۰۰۰)، سيكولوجية ذوا الاحتياجات خاصة وتربيتهم، دار الفكر العربي، القاهرة.
- ۴- منيرة، حلمی، (۲۰۰۷)، التفاعل الاجتماعي، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، الطبعة الثانية، مصر.
- ۵- حميد شه، (۲۰۱۰)، الاعاقه السمعية و تأثيرها على التفاعل الاجتماعي، دار الفكر، بيروت.
- ۶- محمد، جابر، (۱۹۸۹)، التفاعل الاجتماعي، دار النهضة العربية، القاهرة.
- ۷- طاهر، محمد، (۱۹۹۹)، الاعاقه و اثرها على التواصل الاجتماعي، دار الفكر، عمان.

سه رچاوه نينگليزييه کان

- 1- Moore, G. et al. (2014) Process evaluation in complex public health intervention studies: the need for guidance. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 68 (2).
- 2- Niskar, A. S., Kieszak, S. M., Holmes, A. et al. (2001) 'Estimated prevalence of noise-induced hearing threshold shifts among children 6 to 19 years of age: The Third National Health and Nutrition Examination Survey, 1988-1994', *Pediatrics*, 108(1).
- 3- Harris, M., Terlektsi, E. and Kyle, F. E. (2006) 'Reading and Spelling Abilities of Deaf Adolescents with Cochlear Implants and Hearing Aids', *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11(3).
- 4- Rosenhall, U. (2019), The Prevalence of Hearing Loss in Older Adults and Its Impact on Social Interaction, *International Journal of Audiology*, 58(1).
- 5- Simith, R. and Wolf, J. (2020), Hearing and Deafness: An Introduction to Audiology. 34(5)
- 6- Crowe, K. (2020) 'Early intervention and its impact on the communication outcomes of children with hearing loss', *Journal of Early Hearing Detection and Intervention*, 5(2).
- 7- Bat-Chava, Y. (2000) 'Diversity of Deaf Identities', *American Annals of the Deaf*, 145(5).

summary:

This paper seeks to explain the problem and topic of how people with hearing disabilities interact and socially integrate with society by analyzing the role that auditory and physical barriers play in shaping their social experience. The study is based on symbolic interaction theory, which assumes that social interactions are built on the symbolic meanings exchanged between individuals. Researchers have identified dozens of barriers to social interaction as the main targets of the deaf, including barriers to communication and social environments. This paper focuses on how these barriers affect the quality and social interactions for deaf individuals. How daily interactions affect the construction of personal and social identity for these individuals, with emphasis on the role of social support and social attitudes . . . . Data are analyzed based on principles of symbolic interaction theory, emphasizing the importance of shared symbols and meanings in shaping social interactions. Finally, the study provides suggestions for improving deaf social interaction by enhancing community understanding reducing their barriers and developing strategies Effective support for people with hearing disabilities.